

ضرورت ایجاد بورس بین‌المللی نفت
در جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه امام صادق (ع)
مرکز تحقیقات

شناسنامه اثر

مؤلف / نویسنده: علی صالح آبادی

عضو هیات علمی مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع)

تاریخ تهیه: فروردین ۱۳۸۳

تاریخ انتشار: اردیبهشت ۱۳۸۳

گزارش تحقیقاتی: ۱۱-۳-۱۳۸۳

حوزه مطالعاتی: مطالعات مالی

تهیه و تنظیم: گروه مطالعاتی نظام مالی اسلامی / علی صالح آبادی

حروفچینی: رضا محمد زاده کاردر

صفحه آرایی: غفور بابایی

■ مطالب مندرج در این سند، نظرات تهیه کننده آن بوده و لزوماً نظر مرکز تحقیقات به شمار نمی آید.

■ کلیه حقوق مربوط به این اثر متعلق به مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع) است.

■ آدرس: تهران. بزرگراه شهید چمران. پل مدیریت. دانشگاه امام صادق (ع). مرکز تحقیقات.

تلفن: ۵-۸۰۹۴۰۰۱ داخلی ۲۶۶. نمابر ۸۰۹۳۴۸۴

www.isu.ac.ir/research center.htm

پست الکترونیکی: E-mail: research@ isu.ac.ir

سخن ناشر

از جمله وظایف و کارویژه‌های مراکز تحقیقاتی، تامل عالمانه و روش‌مندانه در باب موضوعاتی است که به نوعی در سطح جامعه علمی یا اجرایی مطرح هستند. مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق(ع) به منظور انجام این مهم، طیف متنوعی از فعالیتهای را در دستور کار خود دارد که از آن جمله می‌توان به برگزاری سخنرانی علمی، نشستهای تخصصی، همایش و سمینار، کارگاههای موردی و ... اشاره داشت. اگر چه انجام فعالیتهایی از این قبیل می‌تواند فی‌نفسه مفید باشد، اما اطلاع‌رسانی و بیان دستاوردها ضرورتی دیگر است که مکمل فعالیت بالا به شمار می‌آید. اثر حاضر با این هدف ترجمه و منتشر شده و تلاش می‌نماید تا گزارشی از یک ایده پژوهشی مهم را خدمت علاقه‌مندان ارائه دهد. لازم است در این ارتباط یادآوری شود که:

۱. اثر حاضر متنی است که به سفارش مرکز و در چارچوب برنامه‌های پژوهشی گروه نظام

مالی اسلامی تهیه شده است.

۲. مرکز از طریق انتشار گزارش‌هایی از این قبیل تلاش می‌نماید تا در ارائه راه حل علمی

برای مسایل اجرایی مستند به دیدگاه کارشناسان، به صورت موثر حاضر شود.

۳. به منظور تسهیل در دسترسی، گزارشها و متون اصلی فعالیتهای علمی- پژوهشی بر روی

صفحه مرکز قرار می‌گیرد. برای این منظور می‌توان به آدرس زیر مراجعه کرد:

http://www.isu.ac.ir/research_center.htm

مرکز ضمن استقبال از سایر نظرات کارشناسی در این زمینه، آمادگی خود را جهت دریافت و بهره‌برداری

از دیگر دیدگاهها اعلام می‌دارد. امید آنکه از طریق تضارب افکار کارشناسانه، زمینه ظهور اندیشه‌های صائب

بیش از پیش فراهم آید.

دکتر اصغر افتخاری

رئیس مرکز تحقیقات

صفحه	فهرست مطالب
۵	چکیده
۶	مقدمه
۷	انواع معامله گران در بورس نفت
۷	انواع تحلیل گران بازار
۸	تاریخچه و نقش بورس بین المللی نفت
۹	مزایای بورس بین الملل نفت
۱۰	مزایای انجام معاملات نفتی توسط ایران در بورس بین المللی نفت
۱۱	دلایل ایجاد بورس بین المللی نفت در جمهوری اسلامی ایران
۱۲	منافع اقتصادی ایجاد بورس بین المللی نفت ایران
۱۳	پیشنهادات

چکیده

جمهوری اسلامی ایران دارای منابع عظیم و سرشار نفت و گاز و پتروشیمی است که این ثروت عظیم کشور را در جایگاه ویژه ای در سطح جهان قرار داده است. سایر کشورهای اسلامی در منطقه نیز از چنین ثروت عظیمی برخوردار هستند ولیکن انجام معاملات این محصولات استراتژیک در بازارهای بورس خارجی انجام می شود. با توجه به پتانسیل موجود در منطقه و پشتوانه نفت و گاز آن جمهوری اسلامی ایران می تواند بازار بورس نفت را به منظور مبادله این محصولات ایجاد نماید که نقش بسیار مهمی در وضعیت اقتصادی ایران و کشورهای منطقه بجای می گذارد که در این مجموعه فواید آن و راهکارهای اساسی برای ایجاد چنین بورسی ارائه شده است.

مقدمه

اداره کشور ۶۵ میلیون نفری که متکی به درآمد نفت است امری بس دشوار و ظریف است. اهمیت نفت در اقتصاد کشور بقدری زیاد است که هر گونه تغییری در قیمت‌های آن می‌تواند برنامه‌های دولت را بطور بنیادین متحول سازد بدیهی است هر گونه اقدامی در جهت کاستن از نوسانات برنامه‌های دولت علاوه بر کمک به ثبات سیاسی و اقتصادی در کوتاه‌مدت، برقراری و رشد نظام را در بلندمدت تضمین خواهد کرد. اهمیت درآمد نفت و گاز در کشور و بالتبع برنامه‌های آن از یک طرف و لزوم ثبات سیاست‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... از طرف دیگر، دست‌اندرکاران را بر آن می‌دارد تا به انحاء مختلف درصدد کاهش نوسانات درآمد نفت و گاز برآیند. امروزه در سطح دنیا راهکارهای مدیریت ریسک قیمت نفت و فرآورده‌های نفتی از طریق بورسهای نفت امکان‌پذیر گشته است. دو راهکار برای دستیابی به هدف حداکثرسازی درآمد حاصل از نفت و گاز وجود دارد. یکی ورود ایران به بورسهای بین‌المللی نفت و اتخاذ استراتژی مناسب جهت نیل به هدف مذکور و راهکار دوم امکان‌سنجی، تأسیس و راه اندازی بورس بین‌المللی نفت در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

جمهوری اسلامی ایران با وجود منابع عظیم و سرشار نفت و گاز دارای قابلیت‌های لازم جهت راه‌اندازی بورس بین‌المللی نفت می‌باشد. کشور ژاپن که از منابع نفت برخوردار نمی‌باشد و حتی قسمتی از واردات نفت خود را از ایران انجام می‌دهد دارای بورس بین‌المللی نفت می‌باشد که در ردیف بورسهای مهم بین‌المللی جهان همچون بورس بین‌المللی نفت لندن (IPE) و بورس کالای نیویورک (NYMEX) می‌باشد.

از آنجا که جمهوری اسلامی ایران عضو اوپک بوده و اکثر اعضای اوپک از کشورهای اسلامی می‌باشند می‌توان با طراحی بورس بین‌المللی نفت بر طبق اصول اسلامی، سرمایه‌گذاران بسیاری را جذب نمود که نقش ایران را در منطقه با اهمیت خواهد نمود. ایجاد چنین بورسی در ایران بدلیل ماهیت مهم نفت در جهان، اهمیت بین‌المللی ایران را تحت تاثیر قرار داده و حاکی از درجه توسعه یافتگی مناسب ایران در سطح بین‌المللی خواهد بود.

انواع معامله‌گران در بورس نفت

- مدیران سرمایه‌گذاری بین‌المللی

- تولیدکنندگان نفت و گاز دنیا
- مصرف‌کنندگان نفت و گاز دنیا
- تصفیه‌کنندگان و توزیع‌کنندگان نفت و گاز
- بورس بازان
- سایر فعالان صنعت نفت دنیا

انواع تحلیل‌گران بازار

۱- پوشش‌دهندگان ریسک (معامله‌گران تامینی)

تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان نفت و فرآورده‌های نفتی به منظور حفاظت و تامین امنیت خاطر با اتخاذ استراتژی پوشش ریسک، نوعی تضمین در قبال خطرات کاهش یا افزایش قیمت در آینده بوجود می‌آورند که به نوعی بیمه قیمت در قبال نوسانات قیمت نفت و فرآورده‌های نفتی می‌باشد.

۲- بورس بازان

اینان کسانی هستند که خریدار و یا فروشنده اصلی نفت و فرآورده‌های نفتی نمی‌باشند بلکه بدلیل وجود نوسانات قیمت بدنبال سفته بازی و کسب سود از معاملات بازار می‌باشند که حضور این افراد باعث افزایش حجم معاملات در بازار بوده و امکان انتقال ریسک از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اصلی به بورس‌بازان فراهم می‌شود که حضور این معامله‌گران در بازار جهت رونق معاملات و امکان انتقال ریسک ضروری است.

۳- آربیتراژیست‌ها

عملیات آربیتراژ از تفاوت قیمت نفت در بازارهای مختلف ناشی می‌شود که باعث همگرایی قیمت‌ها شده و اختلاف قیمت نفت در بورس‌های مختلف بین‌المللی از بین می‌رود. حضور این دسته از معامله‌گران در بازارهای نفت بدلیل نقش مهم آنها در همگرایی قیمت‌ها ضروری است.

تاریخچه و نقش بورس بین‌المللی نفت

افزایش بی‌ثباتی و نوسان قیمت‌های نفت خام در دهه ۱۹۷۰ باعث شد که دست‌اندرکاران صنعت نفت دنیا بدنبال راهکارهایی جهت پوشش ریسک نوسانات قیمت نفت و گاز باشند بدنبال این تفکر، بورس بین‌المللی نفت لندن (IPE) در سال ۱۹۸۰ راه‌اندازی شد. تغییرات غیرمنتظره در قیمت نفت و افزایش ریسک قیمت نفت خام، شرکتها و کارتل‌های نفتی کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده نفت را در معرض بی‌ثباتی قرار داده بود. بدلیل

اهمیت بالای نفت برای تولیدکنندگان نفت و وابستگی آنها به این منبع عظیم امکان برنامه‌ریزی‌های کلان در سطح کشورها را با مشکلات فراوانی روبرو کرده بود و درآمدها و هزینه‌های آتی غیرقابل پیش‌بینی بود. بورس لندن با حضور ۲۸ نماینده از شرکتهای بزرگ نفتی به منظور مدیریت ریسک قیمت نفت ایجاد شد که شرایط اطمینان را برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان از طریق ایجاد استراتژی مناسب در بازار فراهم آورد.

در سال ۱۹۹۸ و ۱۹۹۹ قیمت نفت خام به حدود میانگین ۱۰ (دلار) کاهش یافت که بسیاری از معامله‌گران بازار بورس نفت با بیمه قیمت درآمدهای بالاتری از میانگین قیمت بازار کسب کردند.

بازار بورس نفت قیمت نفت را تعیین نمی‌کند بلکه بورس بین‌المللی نفت بستری را فراهم می‌سازد که در این بستر قیمت نفت توسط معامله‌گران در بازار (عرضه و تقاضا) تعیین می‌گردد. بورس با ایجاد مکانیزم عملیاتی مناسب، قوانین و مقررات مناسب و پویا و نهادهای نظارتی لازم، امکان انجام معاملات سالم را فراهم می‌سازد و هر چه بورس از کارایی عملیاتی برخوردار باشد امکان جذب سرمایه‌گذاران بیشتری را فراهم می‌نماید.

ایجاد بورس بین‌المللی نفت ایران بعنوان یک قطب بزرگ نفتی در منطقه امکان حضور کارتل‌های بزرگ نفتی دنیا، تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان، پالایشگران، توزیع‌کنندگان، مدیران سرمایه‌گذاری بین‌المللی و سایر فعالان صنعت نفت دنیا را در بازار فراهم می‌کند. ایجاد چنین بورسی، جمهوری اسلامی را بعنوان کشوری مطرح می‌سازد که منافع بسیاری از کشورهای دیگر در گرو ثبات و امنیت در ایران است در چنین شرایطی بدلیل منافع کشورهای بزرگ دنیا امکان تهدید جمهوری اسلامی ایران از سوی قدرتهای بزرگ به حداقل ممکن کاهش می‌یابد.

کوچکترین تهدید ایران بدلیل ماهیت بین‌المللی ایران از طریق بورس بین‌المللی نفت با مخالفت جدی سرمایه‌گذاران بین‌المللی، کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده نفت جهان مواجه می‌گردد لذا ایجاد چنین بازاری علاوه بر منافع بسیار اقتصادی از حیث سیاسی نیز حائز اهمیت ویژه‌ای است.

مزایای بورس بین‌المللی نفت

- ۱- ایجاد قابلیت پوشش ریسک قیمت نفت برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان نفت و فرآورده‌های نفتی
- ۲- نظام‌مند بودن فرآیند پوشش ریسک و ایجاد اطمینان خاطر برای سرمایه‌گذاران بازار و اعمال نظارت و کنترل لازم بر بازار

۳- شفافیت قیمت‌های نفت و فرآورده‌های نفتی برای کلیه معامله‌گران و دلالتان در بازارهای نفت دنیا بعنوان مثال بورس نفت لندن توانسته است قابلیت انتقال اطلاعات برای استفاده همزمان ۱۷۰۰۰ استفاده کننده در ۱۲۱ کشور دنیا را فراهم کند.

۴- درخواست خرید و فروش (عرضه و تقاضا) در بازار جهانی بسرعت مشخص می‌گردد که به مشتریان امکان می‌دهد تصمیمات خرید یا فروش خود را در بازار تنظیم نمایند.

۵- بازار بورس نفت قیمت‌گذاری نفت خام‌های مختلف را با در نظر گرفتن درجه و کیفیت آن تعیین می‌کند. هم اکنون نفت خام‌های خاورمیانه، آمریکای جنوبی، اروپا و شرق دور بطور مستقیم یا غیرمستقیم براساس نفت برنت قیمت‌گذاری می‌شوند معمولاً روزانه ۷۵۰۰۰ قرارداد (معادل ۷۵۰۰۰۰۰۰ بشکه نفت خام) مورد مبادله قرار می‌گیرد.

بدین ترتیب می‌توان گفت که هم اکنون اهرم تعیین قیمت نفت خام از دست تولیدکنندگان نفت خارج گردیده و قیمت در بازار بورس نفت تعیین می‌گردد. این مهم بدنبال تلاش‌های آژانس بین‌المللی انرژی و با همکاری کشورهای صنعتی میسر گردیده است.

۶- امکان خرید و فروش و پوشش ریسک پویا را فراهم می‌سازد و نقدینگی در این بازارها بالاست.

مزایای انجام معاملات نفتی توسط ایران در بورس بین‌المللی نفت

۱- پوشش ریسک کاهش ناگهانی قیمت نفت و افزایش قیمت فرآورده‌های نفتی شامل

الف - تثبیت درآمدهای ارزی از محل فروش نفت خام

ب - تثبیت قیمت فرآورده‌های وارداتی نفتی به منظور صرفه‌جویی در هزینه‌های ارزی

ج - بهره‌گیری مطلوب از تحولات در بازار نفت به منظور بالا بردن معدل قیمت فروش نفت خام و کاهش

معدل قیمت خرید فرآورده‌های نفتی

د - بهره‌مندی از شرایط مطلوب بازار نفت به منظور افزایش درآمد به کمک بکارگیری استراتژیهای مختلف

پوشش ریسک در هنگام برگزاری جلسات اوپک

ه - حضور فعال در بازار به منظور تحت تاثیر قرار دادن موقتی قیمت‌های نفت خام و فرآورده‌های نفتی در

دوره‌های قیمت‌گذاری محصولات

۲- برنامه‌ریزی دقیق اقتصادی و مالی با تکیه بر درآمد تثبیتی نفت

۳- زمان بندی دقیق دریافت درآمدهای حاصل از نفت و هزینه‌های واردات فرآورده‌های نفتی

۴- کاهش هزینه‌های فرصتی موجود در اقتصاد بدلیل کاهش ریسک نوسانات قیمت نفت

۵- بازاریابی محصولات نفتی از طریق بورس بین‌المللی نفت

۶- ایجاد زمینه‌ای برای رقابت در صحنه بازاریابی محصولات نفتی

دلایل ایجاد بورس بین‌المللی نفت در جمهوری اسلامی ایران

۱- وجود امکانات عظیم نفت و گاز در جمهوری اسلامی و سایر کشورهای جهان اسلام بعنوان پشتوانه

ایجاد بورس

۲- وجود امکانات سازمان کنفرانس اسلامی و عزم جدی این سازمان بر ایجاد بازار مشترک اسلامی

۳- وجود امکانات عظیم نیروی انسانی مبتکر و خلاق در کشور

۴- حضور با اهمیت جمهوری اسلامی در منطقه استراتژیک آسیا

۵- اهمیت بازار نفت بعنوان قدرت اقتصادی و سیاسی کشور در مقابل قدرتهای بزرگ

چنین بورسی بدلائیل فوق در صورت همکاری شورای اسلامی نفت‌خیز منطقه می‌تواند در کنار سایر

بورسهای مهم بین‌المللی موفق عمل کند. ایران با تولید ۴ میلیون بشکه در روز و عربستان با حدود ۹ میلیون

بشکه از بزرگترین تولیدکنندگان نفت جهان به شمار می‌روند که امکان راه‌اندازی چنین بازاری را تسهیل می‌کند.

منافع اقتصادی ایجاد بورس بین‌المللی نفت ایران

کسب درآمدهای ارزی فراوان برای ایران از طریق اخذ مالیات، کمیسیون انجام معاملات، اخذ کمیسیون

بابت حضور معامله‌گران دائمی در بازار و دریافت حق عضویت از اعضای بورس:

الف: بعنوان مثال در بورس لندن روزانه حدود ۲ میلیارد دلار قراردادهای نفتی مورد معامله قرار می‌گیرد که

اگر مالیات، تسهیلات و کمیسیون بورس روی هم رفته فقط ۲٪ در نظر گرفته شود سالانه ۱۰ میلیارد دلار

درآمد ارزی ایجاد می‌کند.

ب: اگر جمهوری اسلامی با انجام معاملات در بازار بتواند بطور میانگین قیمت نفت را ۲ دلار بالاتر از

قیمتهای جاری به فروش برساند درآمد سالانه‌ای به میزان ۱/۵ میلیارد دلار ایجاد می‌کند. بعنوان مثال کشور

مکزیک با استفاده از مکانیسم‌های معاملات بورس نفت توانسته است در سال ۱۹۹۱ نه تنها منافع خود را در

قبال کاهش قیمت‌ها تضمین نماید بلکه توانسته‌اند ۱/۵ میلیارد دلار نفت خام خود را بالاتر از متوسط سطح قیمت‌های بازار به فروش برسانند.

ج: اگر ۵۰۰ نفر بعنوان عضو در بازار حضور یابند سالانه باید حق عضویت و حضور پرداخت کنند که حق عضویت هم اکنون در سطح دنیا سالانه ۱ میلیون دلار است که بدین ترتیب قابلیت ایجاد ۵۰۰ میلیون دلار درآمد را دارا می‌باشد.

در مجموع در صورت راه‌اندازی چنین بازاری در کشور علاوه بر جذب سرمایه‌های ارزی فراوان و گردش حساب ارزی مشتریان که چندین برابر تولید ناخالص داخلی کل کشور خواهد بود می‌تواند از نظر اقتصادی بسیار مفید واقع شود و باعث شکوفایی اقتصادی کشور شود. در شرایط ایده‌آل این بازار قابلیت ایجاد سالانه ۱۲ میلیارد دلار درآمد ارزی را دارد که برای کشوری مانند کشور ما درآمد بالایی است و می‌تواند اثرات مثبت اقتصادی فراوانی را برای کشور به همراه داشته باشد.

پیشنهادات

این مطالعه نشان می‌دهد که بورس بین‌المللی نفت دارای مزایای متعددی برای کشور می‌باشد که تحولی عظیم در کشور و دنیای اسلام محسوب می‌شود بدلیل اهمیت بورس بین‌المللی نفت از جنبه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و ... جهت نیل به هدف نهایی پیشنهاد می‌شود در تکمیل این پروژه مطالعات جامع زیر انجام گیرد:

فاز ۱: شناخت کامل بورس‌های بین‌المللی نفت در کشورهای پیشرفته

- ۱- سازماندهی، ساز و کارهای بازار، نحوه انجام معاملات و کارکردهای بازار
- ۲- معامله‌گران، تحلیل‌گران، نهادهای نظارتی، فعالان و سایر اعضای بازار
- ۳- قوانین، مقررات و مکانیزم‌های بازار نفت
- ۴- سایر مطالعات ضروری در جهت شناخت بورس‌های بین‌المللی نفت

فاز ۲: امکان‌سنجی راه‌اندازی بورس بین‌المللی نفت در جمهوری اسلامی

- ۱- نیازسنجی راه‌اندازی بورس نفت در کشور
- ۲- تبیین شرایط مساعد و ایده‌آل برای راه‌اندازی بورس بین‌المللی نفت

- ۳- تبیین شرایط فعلی جمهوری اسلامی ایران
- ۴- مقایسه شرایط فعلی و ایده‌آل برای راه‌اندازی بورس
- ۵- منافع و مضار راه‌اندازی بورس بین‌المللی نفت
- ۶- امکان سنجی راه‌اندازی بورس

فاز ۳: طراحی بازار

- ۱- طراحی و ارائه مکانیزم‌های انجام معاملات نفتی
 - ۲- طراحی بازار و تدوین قوانین و مقررات لازم
 - ۳- مطالعات جامع راجع به راه‌اندازی بازار
- فاز ۴: رایزنی با کشورهای نفت‌خیز منطقه و اعضای اوپک و سایر دست‌اندرکاران بزرگ نفتی

دنیا